

Jesper Juul

Minu piirid – sinu piirid

Milliseid piire vajavad lapsed tegelikult?

Jesper Juul

Minu piirid – sinu piirid

Jesper Juul

Minu piirid – sinu piirid

Milliseid piire vajavad
lapsed tegelikult?

+ + + +
Väike Vanker+

Tõlgitud raamatust: Jesper Juul „Her er jeg! Hvem er du?”

Copyright © Jesper Juul 1998

Published by agreement with Leonhardt & Høier Literary Agency A/S, Copenhagen

Jesper Juuli koduleheküljed asuvad aadressil:

www.dfti.dk/

www.family-lab.com

www.jesperjuul.com

Tõlkija: Maarja Siiner

Toimetaja: Katrin Kern

Korrektor: Merle Hirvlaan

Küljendus: Kristiina Rosina/MOMO

Tõlke autoriõigus: Maarja Siiner, Väike Vanker, 2011

Autoriõigus: OÜ Väike Vanker, 2011

Tõlke kõik õigused kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku eelneva kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaanilisel, elektroonilisel ega muul viisil.

Kirjastus Väike Vanker teavitab Teid e-posti teel iga uue raamatu ilmumisest, kui registreerite:

<http://www.print.ee/registreeri/>

ISBN 978-9949-9152-0-0

Sisukord

Sissejuhatus	7
Kes otsustab?	11
Võim	15
Võim ja vastutus	19
Mis on piirid?	29
Üldised piirid	30
Isiklikud piirid	35
Kust läheb minu enda piir?	41
Kahed vanemad – kahed piirid	46
Kust lähevad lapse piirid?	56
Kas vanemad võivad riielda?	64
Konflikt: kõrvalehiilimine või vastasseis?	70
Millest tekivad konfliktid?	70
Millesse me usume?	72
Patriarhaalne pere	73
Demokraatlik pere	73
Võrdväärne perekond	73
Printsid ja printsessid	77
Hädavajalik konflikt	78
Õnnetu või lihtsalt pettunud?	81
Vastasseis ja lähedus	82
Vestlus ja läbirääkimine	85
Ei on hooliv vastus	92
Soov ja vajadus	100
Reeglid ja struktuur	102
Tagajärg ja karistus	105
Süü ja vastutus	110

Sissejuhatus

See raamat räägib sellest, mida vanasti kutsuti lastele piiride seadmiseks, ja kirjeldab, kuidas nii täiskasvanud kui lapsed saaksid end teiste inimeste suhtes *piiritleda* nii, et keegi ei kannataks ning et suhe oleks nii väärtuslik kui võimalik.

Armastust, mida me oma laste ja lähedasemate täiskasvanute vastu tunneme, kogeme meie ühel ja nemad teisel moel. Nende kogemus sõltub sellest, kuidas me oma armastavad tunded armastavateks *tegudeks* muudame.

See, kuidas lapsed ja täiskasvanud tunnevad, et neid armastatakse, on mitmeski mõttes individuaalne, kuid ühine on see, et me ei tunne end armastatuna, kui meie piire ei tunnistata või neist vägivaldselt üle astutakse. Kui seda tehakse

rängalt ja tihti, vähendab see meie eneseväarikust ning võimet konstruktiivselt tegutseda. Ei lapsed ega täiskasvanud suuda siis enda eest seista ega parandada suhteid nendega, kes nende piiridest üle astuvad.

Oma piiride tundma õppimine võtab aega. Mõne neist tunneme ära instinktiivselt, teiste puhul läheb aga aastaid, kuni neid tundma ning kaaslastele arusaadavalt väljendama õpime.

On üks elu paradokse, et oma piire õpime tundma vaid siis, kui teised neist üle astuvad. Samamoodi õpime teistegi piire tundma vaid siis, kui pahaaimamatult nende otsa komistame või neist koguni üle astume.

Suheldes iga päev inimestega, kellega meid ei seo lähedased tunded, on meil võimalik omandada mõned üldreeglid, mis hoiavad meid liiga tihti eksimast. Need mängureglid on kultuuriti ja ühiskonnagrupiti erinevad, kuid neid seob see, et need aitavad hoida *distanti*, et me kellelegi haiget ei teeks.

Oma perega suheldes on oluline vastupidine – *lähedus*.

Väikelaste vajadus läheduse järele tundub ammendamatu, kuigi ka neil on vaja hingetõmbehetki ja pause. Nad ei tunne oma vanemate piire ning saavad neid tundma õppida vaid nende otsa komistades.

Võimalus oma piire tundma õppida selleks, et neid muuta, nii et need mõlemale võimalikult konstruktiivselt mõjuks, ongi üks laste väärtuslikumaid kingitusi vanematele. Sama juhtub kahe täiskasvanu armastussuhtes. Last ja partnerit eristab vaid see, et lapsel on vähem kogemusi, millele toetuda. Mõlema puhul kulub aga umbes kümme aastat, enne kui oma piiridest sotti saame.

Mida paremini oma piire tunneme ja mida isiklikumalt neid väljendada suudame, seda suuremat rahuldust pakuvad inimsuhted nii meile kui teistele.

Vanemate ja laste suhetes on armastus nii tugev ja haavatav, et mõlemal on selles vastastikuse tundmaõppimise protsessis, mida pereelu endast alati kujutab, suur oht teise piiridest üle astuda. Kui täiskasvanud eeskuju näitavad ja juhtimise enda kätte võtavad, vähendab see süümepiinu ja suurendab enesekindlust.

Meie lapsi ja kasvatust puudutavad hoiakud on enam-vähem teadlikud – enam-vähem läbimõeldud – ja üsna sageli ka vasturääkivad. Mõnele inimesele on hoiakud olulisemad kui elu ise, teise jaoks on nad vaid sisemiseks vestluskaaslasteks, kes on abiks dialoogi pidamisel.

Mõned seavad võrdusmärgi enda ja oma hoiakute vahele. Need inimesed pole veel jõudnud ennast tundma õppida. Me kõik olime keegi juba enne, kui meil tekkisid hoiakud, ja meie kõigi hoiakute taga on keegi. Seda midagi, või täpsemalt *kedagi*, läheb meil hädasti vaja, kui meist saavad lapsevanemad.

Käesolev raamat on kutse lugejale – kutse saada minu kogemuste varal selgust omaenda hoiakutes ja kogemustes. See ei ole üleskutse langetada otsuseid, mis on „õige” või „vale”, või kes on „süüdi” või „süütu”, vaid kutse saada enesekindlamaks, kui see on võimalik, ja tunnistada oma kahtlusi, kui see on hädavajalik.

Kes otsustab?

Kodus otsustavad vanemad ning sõimes, lasteaias ja koolis täiskasvanud. Lapsed pulbitsevad elutarkusest, kuid neil jääb puudu teadmistest elu, maailma ja kasvutingimuste kohta, mis on hädavajalikud juhtimise enda käes hoidmiseks. Laste jaoks on kahtlemata parim, et täiskasvanud otsustavad.

See, *mille* üle vanemad otsustavad, on loomulikult oluline, kuid laste tervise ja heaolu nimel on kõige olulisem, *kuidas* vanemad millegi üle otsustavad. Väga tähtis on see, kas vanemate otsustamine on diktaatorlik, demokraatlik, jäik, paindlik, juhuslik või kooskõlastatud.

Nii lastele kui ka täiskasvanutele mõjub kõige paremini see, kui otsused on omavahel võimalikult kooskõlas. See juhtub siis, kui vanemad on läbi mõelnud, millistele *väärtushinnangutele* nad oma pereelu rajavad. Mõnedest neist oleme teadlikud, teistest mitte. Otseselt sõnastame selliseid hinnanguid harva, kuid need väljenduvad meie tegudes ja sõnades.

- Lapsed peavad vanemate sõna kuulama, sest vanemad on targemad.
- Demokraatlikus ühiskonnas peab ka lastel olema otsustusõigus.
- Kõige olulisem on, et lapsed õpiksid jumalasse uskuma.
- Kõige olulisem on, et lapsed õpiksid üksteist austama.
- Kõige olulisem on, et lastel tekiks usk enesesse.
- Kõige olulisem on, et lapsed õpiksid loodust hoidma.
- Kõige olulisem on, et lapsed saaksid koolis hakkama.

Vaid põlvkond tagasi põhinesid lastekasvatuses valitsevad hoiakud moraalil või usul ning vanemad olid kindlad selles, mis oli õige ja vale. Vahepeal on meie teadmised lastest kolossaalselt kasvanud ning me teame palju paremini, kuidas lapsed kõige paremini arenevad ja mis on neile eluks vajalik. Suur osa sellest, mida meie vanemad või vanavanemad pidasid lastele kasulikuks, on osutunud valeks.

Tänapäeva vanemaid ootab ees mitmeski mõttes keeruline ülesanne, kui nad peavad oma laste eest olulisi otsuseid langetama. On tähtis, et vanemad otsustavad, kuid sama tähtis on, et nende otsused annavad lastele võimalikult soodsad arengutingimused. See tähendab muuhulgas seda, et vanemad annavad käest osa sellest võimust, mis neile traditsiooniliselt kuulunud on, andmata samas ohje käest. See on väga raske ülesanne, millega vaid vähesed raskusteta hakkama saavad. Seda on võimalik õppida vaid lastega koos, nende kasvamise taktis.

Ühine õppimine viib paratamatult konfliktide ning ärritumiseni. Mõlemad pooled vihas-tavad aeg-ajalt, saavad haiget ja ärrituvad, ja just

nii see peabki olema. Vanemate ja laste konfliktid ei tähenda, et vanemad ei saa oma ülesandega hakkama – nii täiskasvanud kui lapsed õpivad eelkõige konfliktidest ning terves perekonnas võtavad täiskasvanud vastutuse konfliktide eest enda peale. Kui vanemad hakkavad lapsi *süüdistama*, on tegu vastutustundetu juhtimisega, mis viib vaid üha sagedasemate ja rängemate konfliktideni.

Võim

Iga päev lastega suheldes tunneb enamik vanemaid rohkem armastust, hoolitsust ja vastutust kui võimu. Kuid vanematel *on* võim laste elu ja heaolu üle. Eriti esimestel eluaastatel on see võim täielik, kuid ka siis, kui lapsed kasvavad, on vanemate võim suur.

Vanemate võim on nii juriidiline, majanduslik, füüsiline kui ka psüühiline – isegi siis, kui nad end jõuetuna tunnevad. Nii mõneski Skandinaavia peres kuritarvitatakse võimu kõige rängemalt tegelikult siis, kui vanemad tunnevad end kas jõuetuna või ei taha erinevatel põhjustel oma võimu tunnistada. Teistes kultuurides on võimu kuritarvitamine, näiteks füüsiline vägivald, heas

kirjas ja võimu kasutamist peetaksegi vastutus-
tundlikuks käitumiseks.

Skandinaavias oleme ühe põlvkonna jooksul jõudnud selleni, et kehaline karistus ei kuulu enam tunnustatud kasvatusmeetodite hulka. Neid vanemaid, kes oma lapsi löövad, leidub ikka veel, kuid enamik on mõistnud, et vägivald on kahjulik nii sellele, keda löüakse, kui ka lööjale. Me oleme muutunud tsiviliseerituks ning eitame vägivalda kui võimuvahendit. Samas oleme ka jõudmas arusaamisele, et võib-olla ei erinegi kehaline vägivald tegelikkuses eriti sellest, mida me nimetame „vaimseks” vägivallaks – ehk siis naeruvääristamisest, alandamisest, sarkasmist, kriitikast ja tagarääkimisest. Mõlemad vägivalla-
liigid mõjuvad inimesele hävitavalt.

Vägivald või sellega ähvardamine muutis laste sõnakuulelikkuse ja allaheitlikkuse saavutamise hulga lihtsamaks ajal, mida nii mõnedki kut-
suvad „headeks aegadeks”. Vanemad tõmbasid piirid ja kui lapsed ei kuuletunud, kärgatas kõu. „Kui ei saa heaga, siis saab kurjaga,” ütlesid siis vanemad ning rahustasid teineteist sellega, et see

oli nende püha kohus õpetada lastele „õige ja vale vahel” vahet tegema.

Vägivald kasvatusmeetodina ei sünnita austust, vaid ajendab hirmu. See ei õpeta lapsi õige ja vale käitumise vahel vahet tegema, vaid näitab, et see, kellel on võim, sellel on ka õigus olla vägivaldne. See ei pane lapsi mitte vanemate piire austama, vaid tagajärgi kartma.

Vägivalla põhimõtteline eitamine on jätnud vanemate ja laste suhetesse tühja koha. Kõik vanemad katsetavad iga päev, kuidas seda auku täita. Mõned üritavad lähtuda demokraatlikest põhimõtetest ning lõputud väitlused ajavad suhtluse umbe. Teised lasevad end juhtida sellest, mida lapsed tahavad või ei taha, ning kaotavad selge sihi. Kolmandad jätavad vastutuse laste õlgadele asjus, kus see pole oluline, ega pääse närvesöövatest võimuvõitlustest. Neljandatele on niivõrd oluline, et lapsed saaksid tähelepanu ja et neid ei piirataks, et neile endile ja nende vajadustele ei jää enam üldse ruumi.

Sellised katsed on vajalikud, et õpiksime kasutama oma täiskasvanute võimu konstruktiivsemalt, kui see eelmistel põlvkondadel võimalik

oli. Ei lapsed ega täiskasvanud kannata selle all, kui katsetatakse erinevate põhimõtetega – ka siis mitte, kui katse ebaõnnestub. Alles siis, kui jääme kindlaks põhimõtetele, mis ei toimi, ega suuda enam kurssi muuta, kannatavad nii lapsed kui ka täiskasvanud.

Olime sajandeid harjunud sellega, et emale ja isale sai automaatselt osaks võimu kehtestamiseks vajalik formaalne autoriteet. See ei ole enam ammu nii, või täpsemini on see nii vaid lapse esimestel eluaastatel. Tänapäeva vanemad peavad kehtestama palju isiklikumat laadi autoriteedi, kui nad soovivad, et neil õnnestuks juhtimine võimu kuritarvitamata. Ja kuna soorollid üha hägustuvad, kehtib sama eduvalem ka paarisuhetes.

Ei vanemad, õpetajad ega kasvatajad teeni ümbritsevate austust enam paljalt oma *rolli* täitmisega, vaid sellega, kes nad on *inimestena*. Ei täiskasvanud ega lapsed tunne austust võimu omavate inimeste vastu ning saabumas on aeg, mil sinu usaldusväärsus määrab, kas sind austatakse ning milline võim saab sulle osaks nii isiklikes kui ametialastes suhetes laste ja noortega.